

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το ομολογώ: με τρώει ένα γυναικείο πράγμα. Ή ίσως με πιάνει «ένα πράμα» με το γυναικείο πράγμα, ή μ' αυτά που λογίζονται γυναικεία πράγματα, αλλά σαν γυναίκα δεν βλέπω πώς μπορείς να το αποφύγεις – αυτό το *πράγμα* που κάνει τις γυναίκες διαφορετικές από τους άντρες. Είναι λίγο-πολύ αυτό που ορίζει τη γυναικεία κατάσταση.

Μιλάω βέβαια για τη γυναικεία ψυχή. Σας ζητώ να διαβάσετε ό,τι ακολουθεί σαν μια περιγραφή της γυναικείας ψυχής στο γύρισμα του 21ου αιώνα, πράγμα που σημαίνει στα απόνερα του φεμινισμού του δεύτερου κύματος και στα μισά του δρόμου για την ισότητα των φύλων, παράγοντες που έχουν και οι δύο θέσει υπό αμφισβήτηση πολλά γυναικεία πράγματα τον τελευταίο καιρό. Ή διαβάστε το σαν περιγραφή μίας τέτοιας γυναικείας ψυχής – από κάπου πρέπει να ξεκινήστε, έτσι δεν είναι; Κι από πού αλλού αν όχι από μια προσωπική απογραφή: ανεβαίνοντας στο ντιβάνι, διώχνοντας τους δαίμονες. Ακούστε, μιλάμε για ένα πολύ αντιφατικό εσωτερικό πεδίο αυτή τη στιγμή, αν σκεφτεί κανείς όλα όσα έχουν γίνει –ή, ακριβέστερα ίσως, δεν μπόρεσαν να γίνουν– σχετικά με τα γυναικεία πράγματα. Μιλάω για την πρόοδο στο ζήτημα των φύλων και όλα τα εμπόδια που συναντάει, αφού, περιττό να ειπωθεί, όταν πρόκειται για τη γυναικεία κατάσταση, οι αντιφάσεις στιγματίζουν το τοπίο, σαν τρίχες που γυρνούν προς τα μέσα μετά από μια κακή χαλάουα στην περιοχή του μπικίνι.

Γυναικεία πρόοδος – αλήθεια, πώς πάει αυτό; Για να δούμε. Οι φραγμοί ανάμεσα στα κοινωνικά φύλα [gender] έχουν σε μεγάλο βαθμό καταρρεύσει (κάποιες εξαιρέσεις παραμένουν), τα κυρίαρχα υποδείγματα της πατριαρχίας έχουν κατά πολύ διαβρωθεί (κάποιες εξαιρέσεις παραμένουν), οι γυναίκες έχουν αυξανόμενη οικονομική ανεξαρτησία από τους άντρες αν το επιλέξουν (μολονότι πολλές δεν το κάνουν). Να όμως που σκοντάφτεις κάθε τόσο στα ίχνη μιας κάποιας... *αμφιθυμίας*. Όχι, δεν εννοώ την «αντεπίθεση» στο φεμινισμό – εννοώ την αμφιθυμία μεταξύ των ιδίων των γυναικών.

Προφανώς, η κοινωνική πρόοδος είναι ένα ατέλειωτο σταμάτα-ξεκίνα. Πρώτα-πρώτα, η εσωτερική ζωή των πρωταγωνιστριών δεν είναι πάντα, ας πούμε, στην προωθημένη ομάδα. Η κοινωνική αλλαγή προσπερνά σφυρίζοντας στ' αυτιά σας, με την οπισθοδρομική ψυχή –όχι πάντα τόσο ευεπίφορη στις αλλαγές– να κλείνει την παρέλαση. Λένε μερικές φορές ότι μια αποικιοκρατούμενη νοοτροπία επιβίωσε πολύ πέρα από τις πολιτικές συνθήκες της αποικιοκρατίας. Ο σοβιετικός κομμουνισμός κατέρρευσε σχεδόν σε μια νύχτα, αλλά ο άνθρωπος του μηχανισμού εξακολουθεί να ζει στα ενδότερα. Έτσι και με τη γυναικεία πρόοδο, απ' ό,τι φαίνεται.

Μ' άλλα λόγια, ο φεμινισμός έπεσε πάνω σ' έναν απρόβλεπτο αντίπαλο: *την ενδότερη γυναίκα*. Αν κάτι παραμένει λίγο άκαμπτο όσον αφορά τη γυναικεία ανισότητα μετά τα τελευταία σαράντα περίπου χρόνια ακτιβισμού και διαμαρτυρίας, δεν λείπουν βέβαια οι εξωτερικοί δράστες που μπορεί να θεωρηθούν υπόλογοι: τα Μέσα Επικοινωνίας, η Λέσχη Αρρένων Αποφοίτων, η Διπλή Βάρδια. Κι έπειτα έχουμε τους πιο οικείους ενόχους. Όχι, δεν εννοώ τους άντρες (αν και αυτό θα μας απάλλασε ευχάριστα) – μιλάω για το συνεργάτη εντός. Δεν θέλω να δείξω με το δάχτυλο, αλλά χωρίς κάμποση γυναικεία ενδοτικότητα, μήπως τα αρσενικά

προνόμια δεν θ' αργούσαν να βρεθούν στοιβαγμένα μαζί με όλα τ' άλλα χαλάσματα στο σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας; Όταν πρόκειται για την αντρική εξουσία ή τη γυναικεία υποτέλεια, ή όπως αλλιώς θέλετε να ονομάσετε τον τρέχοντα διακανονισμό μεταξύ των φύλων, η συννεοχή από την πλευρά των ίδιων των γυναικών είναι... τέλος πάντων, ας πούμε απλώς ότι είναι «περίπλοκη».

Όπως είναι άλλωστε και οι σχέσεις των γυναικών με μεμονωμένους άντρες, πράγμα που δίνει μια ορισμένη τραχιά και άχαρη ποιότητα σε τέτοιες αλληλεπιδράσεις τα τελευταία χρόνια, με το δεσμό άντρα-γυναίκας (οι περισσότερες γυναίκες είναι, στο κάτω-κάτω, ετεροφυλόφιλες) να σκάει πάνω στους κοφτερούς υφάλους της μεταρρύθμισης των έμφυλων σχέσεων. Φυσικά, είναι επίσης αρκετά εύκολο να ρίξεις το φταίξιμο για όλο αυτό στους άντρες, και πολλές από μας το κάνουν, εντοπίζοντας ευχαρίστως νέες αντρικές αδυναμίες σε τακτική βάση. Έτσι τα πολιτικά αιτήματα για αστικά δικαιώματα και κοινωνική ισότητα γρήγορα έδωσαν τη θέση τους σε αιτήματα οικιακής μεταρρύθμισης –*Κάντε τους να μοιραστούν τις γαμοδουλειές του σπιτιού*– που γρήγορα έδωσαν τη θέση τους σε εκκλήσεις για πλήρη αναμόρφωση της αντρικής ψυχής: *Κάντε τους να μιλήσουν για τα διαβολεμένα αισθήματά τους*. (Όπως αποδεικνύεται, δεν περίμεναν παρά να τους ρωτήσει κανείς κι έκτοτε δεν εννοούν να το βουλώσουν.) Το μικρό πρόβλημα είναι ότι, παρά τις πολυάριθμες ανεπάρκειές τους, αυτοί οι άντρες εξακολουθούν να έχουν κάτι που πολλές γυναίκες φαίνεται να θέλουν, και να το θέλουν πολύ (την προσοχή τους, την αγάπη τους, το σπέρμα τους για όλες τις επίδοξες μαμάδες). Βάλτε όλη αυτή την αντιφατική γυναικεία λαχτάρα και αμφιθυμία στο χωνευτήρι και θ' αρχίσουν να αναδύονται κάποιοι μάλλον άστατοι κοινωνικοσεξουαλικοί διακανονισμοί. Περισσότερα γι' αυτό στη συνέχεια.

Ο φεμινισμός υπήρξε ένα οικουμενικό κίνημα, μολονότι οι συγκεκριμένες όψεις του είναι παντού διαφορετικές. Όπως και να 'χει, οι γυναίκες ανά την υφήλιο βρίσκονται μετέωρες ανάμεσα στην πρόοδο και την παράδοση με τη μία ή την άλλη μορφή (ή τουλάχιστον παντού όπου έχει εισβάλει η νεωτερικότητα, με τον υπόλοιπο κόσμο να ακολουθεί κατά πόδας). Όμως οι παραδοσιακές μορφές διατηρούνται απτόητες, παραδόξως ακόμη και στα πιο «προηγμένα» μέρη – ακόμη και μεταξύ των λευκών γυναικών της μεσαίας και ανώτερης μεσαίας τάξης που είναι τα κύρια πρόσωπα αυτού του βιβλίου, που υποτίθεται ότι είναι η πρωτοπόρα τάξη όσον αφορά την πρόοδο των φύλων και που η «χειραφέτησή» τους θα έπρεπε να αποτελεί σημείο αναφοράς για την παγκόσμια πορεία των γυναικών προς την ισότητα, αλλά οι οποίες παραμένουν *πιασμένες στα δεσμά τους* με τόσο πολλούς παραδοσιακά γυναικείους τρόπους. Η περίδεση των ποδιών (το καθιερωμένο έμβλημα της δέσμιας θηλυκότητας) έχει κάθε είδους κοσμοπολίτικα ισοδύναμα, μόνο που η ευτυχής νέα εξέλιξη είναι ότι τα επιβάλλουν πλέον οι ίδιες οι γυναίκες στον εαυτό τους. Αυτό που ακολουθεί είναι ένας κατάλογος τέτοιων δεσμών, ένα χρονικό αδιεξόδων – συμπεριλαμβανομένων κι εκείνων που ενυπάρχουν στον ίδιο το φεμινισμό. Ναι, ακόμη και στο επίκεντρο του δυτικού φεμινισμού, οι παραδοσιακοί γυναικείοι περιορισμοί έχουν έναν ενδιαφέροντα τρόπο να διεισδύουν και πάλι στα πράγματα, σαν μια γιαγιά-στρίγγλα, που καλύπτει τα πάντα με εμπριμέ και σούρες, από το ντιβάνι μέχρι τις προτάσεις κοινωνικής πολιτικής. Αλλά όταν οι παλιοί γυναικείοι τύποι αρχίζουν να επανεμφανίζονται με φεμινιστικό μανδύα –η φωνακλού, η χαμηλοβλεπούσα, η ευνουχιστική σκύλα, η άφυλη μαμά– είναι μάλλον καιρός να ξεκαθαρίσουμε την κατάσταση.

Ανάμεσα στα πολλά «πράγματα» που δεν υποκύπτουν στην πρόοδο, πρώτο και κύριο είναι η σχέση των γυναικών με το γυ-

ναικείο κορμί. Αυτό δεν θα 'πρεπε να είναι είδηση – ρίξτε μια ματιά τριγύρω! Η αυτουποτίμηση αφθονεί, ακόμη κι όταν φοράει τη μάσκα της «αυτεπιβεβαίωσης». Ας τη δούμε λοιπόν κατά πρόσωπο. Υπάρχει μια χαριτωμένη ρήση για τις γυναίκες: τράβα τους τη φούστα πάνω απ' το κεφάλι και φαίνονται όλες ίδιες. Οφείλω να αναφέρω ότι αυτό είναι αλήθεια, αφού, αν κάποιες όψεις της γυναικείας κατάστασης είναι βουτηγμένες στην παράδοση, οι κοινωνικές συνέπειες της γυναικείας ανατομίας είναι κεντρικές ανάμεσά τους. Το να έχεις ένα απ' αυτά τα πράγματα αντί για ένα από τ' άλλα πράγματα σ' έναν πολιτισμό που ακόμα μοιράζει κοινωνική εξουσία και πόρους με βάση το είδος ανατομίας που σου έχει δοθεί διαμορφώνει πάντα τη γυναικεία εμπειρία εδώ στη γη· και πώς θα μπορούσε κάτι τέτοιο να μην αφήσει το μεγάλο αποτύπωμά του στην εσωτερική ζωή; Όχι ότι η γυναικεία ανατομία υπαγορεύει τι είναι ή πρέπει να είναι μια γυναίκα· υπαγορεύει όμως τη γυναικεία κατάσταση, και θα συνεχίσει να το κάνει όσο οι ανατομικές διαφορές μεταξύ των φύλων εξακολουθούν να μετράνε. (Μα όχι, ούτε προγραμματισμένοι σαν τις σαλαμάνδρες είμαστε, και τίποτα σχετικό με το κοινωνικό φύλο δεν βρίσκεται μυστηριωδώς «κωδικοποιημένο» στις κόχες των γονιδίων μας κάνοντας τους άντρες και τις γυναίκες αυτό που είναι. Το ζήτημα είναι οι ιστορίες που πλάθουμε προκειμένου να μιλήσουμε ο ένας στον άλλο για τις διαφορές μεταξύ των φύλων, ιστορίες που αλλάζουν διαρκώς και σίγουρα θ' αλλάξουν κι άλλο.) Η ατέρμονη γυναικεία προσπάθεια καλλωπισμού και αυτοβελτίωσης δεν έχει ακόμη αμβλύνει την ανατομική συνθήκη – όχι πάντως ότι δεν το προσπάθησε.

Ας πούμε λοιπόν ότι έχετε βαλθεί να χαρτογραφήσετε τη γυναικεία εσωτερική ζωή – έτσι για πλάκα, ή απλώς επειδή υπάρχει, ή για να δείτε αν τελικά είχε δίκιο ο Φρόντ για κάτι από δαύτην. Πηγαίνεις αριστερά, πηγαίνεις δεξιά, και δεν παύεις να βρίσκεις

παρά εκείνο ακριβώς το *πράγμα*, αποτυπωμένο στον ίδιο τον πυρήνα του εαυτού. Αυτό που ακολουθεί είναι μια ενημερωμένη τοπογραφία της γυναικείας ψυχής, μαζί με σημειώσεις για τις τέσσερις πρωταρχικές περιοχές που συνάντησα εκεί: το Φθόνο, το Σεξ, τη Βρομιά και την Τρωτότητα. (Μπορεί να υπάρχουν κι άλλες που μου ξέφυγαν· σας ζητώ να συμβουλευτείτε τη δική σας εσωτερικότητα.) Είναι λοιπόν έτσι κι αλλιώς μια προκαταρκτική τοπογραφία· οι χάρτες διαρκώς ενημερώνονται – νέοι δρόμοι χαράσσονται, σύνορα μετατοπίζονται, προάστια εξαπλώνονται. Μη διστάσετε να συμπληρώστε ελεύθερα όπου χρειάζεται. Ένα κεφάλαιο αφιερώνεται σε καθεμιά απ' αυτές τις περιοχές, εξερευνώντας τις τοπικές συγκρούσεις, τις άνισες εξελίξεις και τις πολιτικές αστοχίες: μια σειρά ενημερωτικών δελτίων για τις γυναικείες αντιξοότητες (τουλάχιστον σε μία γωνιά του κόσμου).